

Anmeldelser

Tips om medisinsk litteratur, andre bøker, filmer og elektroniske medier som bør anmeldes, sendes tidsskriftet@legeforeningen.no

Kommer gamledoktoren tilbake?

Ole Didrik Lærum

Gamledoktoren forteller

201 s, ill. Bergen: Vigmostad & Bjørke, 2005.

Pris NOK 248

ISBN 82-419-0395-2

Ole Didrik Lærum, med bakgrunn som patologi professor og universitetsrektor i Bergen, nå også som æresdoktor ved Københavns Universitet og præsides i Det Norske Videnskaps-Akademi, har sterke bånd til

fortidens allmennlegepraksis i Norge. Han kommer fra en legefamilie på Voss, der han selv også bor, og hans sans for historie og tradisjoner har gjort at hans eget hjem faktisk er et museum som dekker den perioden i norsk medisin da doktoren ofte fungerte som en slags krumtapp i det norske lokalsamfunn, ikke bare når det gjaldt medisin og helse. Lærum har også samlet inn mye materiale om eldre leger og deres virksomhet, så det er et rikt tilfang av stoff han har hatt som utgangspunkt for å skrive den foreliggende bok.

Gamledoktoren forteller er spekket med livshistorier og konkrete detaljer om norske allmennlegers liv og virke. Vi hører om legepraksis som familiebedrift, der ektefelles tilstedeværelse, engasjement og bidrag var en forutsetning. Vi hører også om legepraksis som et meget risikofylt yrke, både når det gjaldt ulykker under sykebesøk og smitte med farlige infeksjoner. Den yrkesbetingede sosiale usikkerheten kommer også godt frem: Hva skjedde med legefamilien videre dersom doktoren ble borte på sjøen? Den foreliggende bok supplerer på denne måten andre historiske arbeider som er mer innrettet mot de store linjene i legestandens og helsevesenets utvikling, og er således et verdifullt tilskudd til den historiske litteraturen på området. Illustrasjoner, litteraturliste og registre er gode.

Det er en innebygd fare ved å skrive en bok som denne. Det kan lett bli rendyrkede heltehistorier, spesielt hvis utgangspunktet er nekrologer, erindringer eller biografier. Lærum har unngått dette, dels gjennom fremstillingsformen, dels ved å sette gamle-

doktoren inn i sin historiske kontekst.

Han uttrykker også ganske klart at den legerollen gamledoktoren innehadde, ikke finnes mer. Den vil heller ikke komme tilbake, fordi medisinen, helseomsorgen og hele samfunnet har forandret seg. Gamledoktoren endte som statist, sier Lærum tørt på side 183.

I samme åndedrag reiser han imidlertid spørsmålet om innføringen av fastlegeordningen kan ses som en slags gjenopplivning av gamledoktorens legerolle. Leserens første tanke kan være at ja, slik er det jo. De etterfølgende tanker vil imidlertid sannsynligvis være mer tvilende. Lærum lar også spørsmålet langt på vei henge i luften.

Det er ganske klart og vel dokumentert i både denne og i andre medisinsk-historiske fremstillinger at tre egenskaper var sterkt utviklet hos mange av fortidens allmennleger: En tøff holdning til å ha et strabasiøst liv, en dypt internalisert medisinsk kallstanke, foruten en utpreget vilje til å engasjere seg på generelt grunnlag i det samfunnet de levde i. Det er mulig at lokalsamfunnenes forventninger til allmennlegen enkelte steder er slik i dag også, men det er mer usikkert om de som rekrutteres til legerket i dag, styres av de samme rolleforventningene.

Denne anmelders konklusjon: Ole Didrik Lærums bok om gamledoktoren fortjener å leses av mange kolleger – av de eldre som kanskje får minner vekket til live, men ikke minst av de yngre som her bør finne noe å tenke på.

Øivind Larsen

Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin
Universitetet i Oslo

Antipsykiatrisk asylhistorie

Thorvald Steen, red.

Asylet

Gaustad sykehus 150 år. 293 s.

Oslo: Aschehoug, 2005. Pris NOK 329

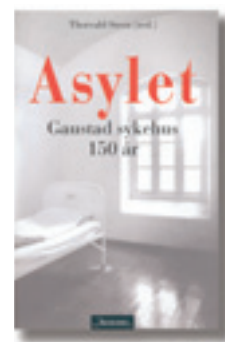
ISBN 82-03-23210-8

Denne boken er den femte i rekken av beretninger om Gaustads 150-årige historie. Kanskje det er forklaringen på at dens lite balanserte tilbakeblikk mest dveler ved etterkrigstidens to «skandaleepisoder»: lobotomiterapiene og Juklerød-saken.

De 12 forfatterne omfatter to historikere, som presenterer bokens mest balanserte

bidrag, og tre kliniske psykiatere som streifer inn på diskrepansen mellom idealer og realiteter i psykiatrien. En av disse berømmer for øvrig sykehusets medisinske ledelse for sitt faglige vidsyn – den samme ledelse som andre bidragsyttere gir det glatte lag for dens befatning med Juklerød-saken.

De mest aggressive og kritiske kapitler om «asylet» moderne sosiale apparisjon er skrevet av hovedredaktøren, som er forhennevende pleier, av en journalist, som har fått tilgang til Juklerød-journalens detaljer, av to som også har tidligere pleiererfaring og av to med omfattende egne pasienterfaringer, riktig nok fra andre «asyl» enn Gaustad.

Disse kapitlenes kritiske vurderinger knyttes ensidig til praksis relatert til Gaustad sykehus. En leser kan få inntrykk av at lobotomiterapien bare omfattet sykehusets egne pasienter, mens det faktiske forhold var at Gaustad betjente

store deler av norsk psykiatri med denne terapipraksisen, og at slike inngrep også foregikk ved andre medisinske sentre i landet. Noe liknende gjelder Juklerød-saken. Dens uheldige sosiale utvikling berodde like mye på problematiske sider ved den juridiske og byråkratiske regulering av sinnssykebegrepet og taushetsplikten, som på sykehusets egne og pålagte lojale disposisjoner. Dessuten kan vi vel i disse dager tillate oss å erkjenne at Juklerød-supporternes masseaksjoner i seg selv bidro til å skape den sosiale virkelighetsoppfatning som vedlikeholdt den makabre konflikten in absurdum.

Andre av bokens bidragsyttere er forfattere med kriminologisk og filosofisk bakgrunn. De problematiserer asylpsykiatriens sosialt kontrollerende funksjoner i slike kritiske vendinger som er velkjente og typiske for disse overindividuelle sosiale vitenskaper.

I de innledende kapitlene beskrives asylets tilblivelseshistorie, med pionerene Frederik Holst (1791–1871), Herman Wedel Major (1814–54) og første overlege Ole Rømer Sandberg (1811–83). Det blir en beretning som spenner fra den overoptimistiske «moral treatment»-perioden med dens ambisjoner om å grave frem fra folke-

dypet og helbrede de bortgjemte «gale», til asylomsorgens etter hvert kritisk bedømte befatning med de samme og nå «sindsyge»-betegnede grupper. De mange terapier som senere har kommet og gått ved sykehuset, er lite berørt, selv om også disse har vært kontroversielle. Det gjelder f.eks. sovekur, ulike typer av elektrosjokkbehandling, insulinkomabehandling, og også den medikamentelle behandling med ataraksika og antidepressiver. Som kjent har heller ikke den initialt lovpriste medikamentelle behandling i psykiatrien senere gått fri for kritisk saumfaring, uten at denne etterpåklokskapen her kan sammenliknes med den lobotomiterapien i denne boken har gitt opphav til, med spesiell adresse til Gaustad sykehus.

Det man savner i bokens samlede fremstilling, er en mindre forbeholden beskrivelse av Gaustad asyls ledende rolle i tungpsykiatriens utvikling i Norge. Sykehuset var faktisk førende i mesteparten av 150-årsperioden når det gjaldt å avstå fra bruk av individuelle tvangsmidler som remmer og tvingstrøyer, og var også tidlig ute med innføring av arbeidsterapi og åpne avdelinger.

Man leter også forgjeves etter påpekning av at det var uenighet om lobotomiens berettigelse også innenfor sykehusets murer. Blant annet nektet overlege Johan Bremer (1908–93) i 1950-årene enhver befatning med slik kirurgisk behandling. I det hele tatt er sykehusets kvinneside og dens liberale hovedpreg kommet påfallende i skyggen av den negative fremstilling av etterkrigsårenes virksomhet på mannssiden. Sykehusets pionerinnsett innen forskning om nye psykiatriske sykdomsbilder, og om psykosenes epidemiologi og langtidsforløp er også forbigått i taushet.

For denne anmelder, som har erfaring som lege ved sykehuset i 1950- og 60-årene, oppleves *Asylet* som en lite balansert historisk beskrivelse. Utslag av tidens vanlige antipsykiatriske holdninger kan anes altfor tydelig bak mange av kapitlene. Lite av det som boken behandler, er relatert til de stadig sprikende vurderingene av den psykiatriske terapi og omsorg. Psykiatrien er blitt de uløste moderne velferdsproblemenes terapeutiske frelsesinstrument og opinionsmessige syndebukk, posisjoner som ikke er lette å forlike.

Det er lett vint å bruke bruddstykker av det 150-årige sosiale liv og de terapeutiske eksperimenter ved Gaustad sykehus som skyteskive for psykiatriens stadig uløste problemer og uinnfridde forventninger. Egentlig er det bare bokens to historiske kapitler som virker balanserte og lite preget av personlige kjeppheter.

150-årsjubileet ved Gaustad sykehus hadde fortjent en mer balansert fremstilling også av den siste tredel av sin lange funksjonsperiode.

Per Sundby
Oslo

Fra Appelsin-Herman til Martina Hansens Hospital

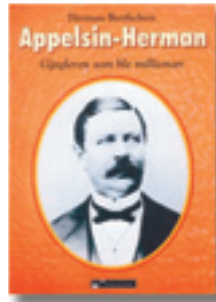
Herman Berthelsen

Appelsin-Herman

Gjøgleren som ble millionær. 128 s, ill.

Oslo: Kolofon, 2005. Pris NOK 250

ISBN 82-300-0164-2

Historiene om mannen bak legatet som førte til at sykehuset som bærer søsterens navn ble bygd, er mange. Ikke alt som fortelles om Herman Hansens (1822–92) liv bygger på fakta. Men Herman Berthelsen har gjort grundige studier og søkt mange kilder. Derfor er dette en bok med nye, overraskende og spennende opplysninger om et eventyrlig liv.

Herman og søsteren Martina var barn av en skomaker i Lakkegata i Christiania. Faren Hans Hermansen (1794–1833) døde under en koleraepidemi da Herman var 12 år gammel. For at familien skulle unngå fattigkassa, måtte gutten tjene penger. Han løp da daglig ned på kaiene og kjøpte appelsiner fra båtene som kom inn med kolonivarer. Derfra løp han så vestover i byen og solgte appelsinene. Slik fikk han tilnavnet «Appelsin-Herman».

18 år gammel begynte han som omreisende underholdningsartist. Men han ville videre, og etter en opptreden i Tromsø tok han båt til Arkhangelsk. Derfra kom han etter slit og problemer til St. Petersburg, sentrum for datidens underholdningsbransje. Men der hadde han ingen suksess som gjøgler.

Etter en periode i diamantgruver i Ural havnet han i Tblisi, der han i 20 år drev forretningssuksess. Sine siste 20 år levde han i St. Petersburg, der han kjøpte en juvelbutikk og store forretningseiendommer.

Under en forretningsreise i Polen forelsket den 55 år gamle Herman seg i en 17 år gammel offisersdatter. De fikk to sønner sammen før hun forlot ham.

Herman Hansen døde i 1892, 71 år gammel. Han testamenterte det meste av formuen til sine sønner og sin tidligere samboer. Søsteren Martina (1824–93) fikk en forretningseiendom i St. Petersburg. Men straks etter brorens død ble hun selv kreftsyk, innlagt på Dr. Alexander Malthes klinikk og døde der bare tre måneder etter sin bror. På klinikken fikk hun hjelp til å skrive testamente. En av hjelperne var Kristian Brandt (1859–1932), senere legendarisk professor ved Rikshospitalet. Martinas testamente tilgodeså mange gode formål. Men det kan være at dr. Brandt hadde en finger med i spillet da hun i en tilføyelse til testamentet skrev at dersom det ble pen-

ger til overs, skulle disse brukes til å bygge et sykehus for skrofuløse barn. Slik fikk Martina Hansens Hospital sin grunnkapital og sitt legat.

Berthelsen har arbeidet grundig for å finne sannheten om Appelsin-Herman, reist i hans fotspor, besøkt steder der forretningsmannen oppholdt seg og besøkt etterkommerne i Polen. Slik har han kunnet illustrere historien med unike familiebilder. Appelsin-Hermans år som underholdningsartist har fått stor plass i boken. I tillegg inneholder den en lang omtale av datidens underholdningsbransje. Akkurat dette siste kunne med fordel vært tonet ned. Men ellers er boken fascinerende lesing og illustrerer bl.a. hvordan enkeltmennesker og tilfeldigheter har satt milepæler i utviklingen av norsk medisin.

Norvald Langeland
Lier

Godt om sykehuset på Lillehammer

Arvid Møller

Huset som aldri sover

251 s, tab, ill. Lillehammer: Thorsrud, 2005.

Pris NOK 349

ISBN 82-7847-116-9

I 1855 stod Christians Amts Sygehuus ferdig på Lillehammer, på samme sted som Sykehuset Innlandet HF ligger i dag. I den anledning har sykehuset bedt forfatter og journalist Arvid Møller om å skrive en jubileumsbok. Boken gir en oversikt over sykehusets historie fra komiteen som utarbeidet de første planer om et sykehus på Lillehammer ble nedsatt i 1837. Den er beregnet på et bredt publikum, og kan leses av alle med interesse for sykehuset på Lillehammer. Boken er rikt illustrert med nye og gamle fotografier og tegninger. Den er satt sammen av 85 små kapitler som kan leses uavhengig av hverandre. Boken bærer preg av å være skrevet av en profesjonell og dyktig skribent. Det bidrar til et helhetlig preg og gjør den underholdende å lese, i hvert fall for en som har et forhold til stoffet fra før.

Arvid Møller har funnet frem til mye interessant lokalhistorie, og han har nok trukket veksler på sin store lokalhistoriske innsikt. Sykehusets historie gjenspeiler den generelle utviklingen av sykehusvesenet i Norge. Historien preges av sykdomspanoramaet og var integrert i fremveksten av sanatoriene for tuberkulose i Mesnalia og Gausdal, som gjorde Lillehammer-området